

PREFAȚĂ

Această carte este, după știința noastră, prima apărută în limba română care tratează geopolitica Americii Latine și Caraibelor (ALC). Ea a apărut, de fapt, ca o necesitate, atât pentru cunoașterea generală a regiunii, cât și pentru a avea un suport decizional calificat într-o lume în continuă mișcare și rearanjare. Se adresează atât celor, mulți credem, interesați de cunoașterea generală a lumii de azi, cât și specialiștilor, mai ales celor dornici de a cunoaște cu adevărat lumea în care trăim.

În ecuația geopolitică globală, America Latină și Caraibele constituie, apreciem, o componentă tot mai importantă. Mutațiile calitative – sociale, politice, economice și de altă natură – pe care regiunea le înregistrează, pe un fond general de stabilitate, trezesc interesul tuturor centrilor globali de putere. Chiar dacă nu li se întrevede o dinamică la fel de accentuată ca zonei Asia-Pacific, America Latină și Caraibele constituie, în cvasi-totalitatea scenariilor asupra viitorului, un pilon esențial. Argumentele principale în acest sens derivă din:

- abundența resurselor (umane, materii prime, materiale etc.);
- articularea de strategii coerente și ofensive pe termen lung, nu numai de către Brazilia, lider al regiunii în acest sens, și de către Argentina, care, la rândul ei, urmează un trend pozitiv, ci și de către alte state cu aspirații și interese bine conturate;
- stabilitatea economico-financiară, care, în perioada ultimei mari crize financiare, a generat sporirea interesului pentru America Latină și Caraibe al principalilor centri de decizie financiară, la scară planetară.

Europa constituie un reper al strategiilor pe termen lung ale statelor din America Latină și Caraibe, chiar dacă rolul său pare a fi în scădere relativă, iar UE constituie, evident, factorul principal de referință în toate încercările de coagulare a unor organisme integratoare subregionale etc.

Regiunea evoluează lent, dar constant, în direcția democratizării, stabilității instituțiilor, a legislației etc. Este atractivă pentru investitori, beneficiind de un potențial competitiv, din toate punctele de vedere. În plus, avansul în direcția integrării regionale, sub diferite forme, deocamdată mai mult economic și încă modestă pe fond, este, totuși, un factor pozitiv. Există, prin urmare, toate premisele pentru ca America Latină și Caraibe să constituie în continuare un reper esențial al geopoliticii globale. De altfel, disputa pentru controlul resurselor de materii prime minerale, energetice, hidrografice, agricole etc. plasează America Latină în topul intereselor tuturor polilor de putere de pe Glob. Nu se poate neglija faptul că cele mai puternice economii latino-americane (Brazilia, Mexic și Argentina) – care multă vreme se comparau doar între ele – sunt acum, în egală măsură, și puteri mondiale în domeniu. De pildă, Brazilia, care multă vreme era plasată undeva în plutonul doi, a ajuns în 2010 între primele zece puteri economice ale lumii, iar potrivit unor prognoze recente, ceea ce părea a fi de domeniul viitorului (anii 2025–2030) este pe cale de a intra în actualitate: ea a devenit, în 2011, a șasea putere economică mondială, plasându-se înaintea Regatului Unit, potrivit ultimului bilanț al Centrului pentru Cercetări în Economie și Afaceri (The Centre for Economics and Business Research, CEBR), un institut cu sediul la Londra. O ascensiune spectaculoasă au și celelalte două puteri latino-americane, Mexicul (pe cale de a deveni a zecea putere economică a lumii) și Argentina.

Locul Americii Latine și Caraibelor în geopolitică a evoluat, de la o regiune marginală, la începutul secolului al XIX-lea – fie legată de „puterile maritime” (Alfred Mahan), fie fiind doar o „pan-regiune a SUA” (Karl Haushofer) și care nu făcea parte din agenda scenariilor conflictelor mondiale – la o componentă de sine stătătoare, reper obligatoriu al oricărei evaluări geopolitice actuale.

Geopolitica latino-americană se dezvoltă încă de la începutul secolului XX, pornind de la doctrine geopolitice importate – franceză, în Argentina, Perù și Brazilia, și germană în Chile. În Nord predomină viziunea Eurasia – Atlanticul de Nord, o cultură politică anglo-saxonă militarizată, în Sud, Brazilia domină indiscutabil regiunea și îi imprimă și viziunea sa geopolitică. În perioada Războiului Rece, geopolitica sud-americană se caracterizează prin sporirea semnificativă a componentei militare, urmare a sistemelor politice din regiune. Geopolitica contemporană din America Latină menține componenta militară, dar nu se rezumă la aceasta. Suportul

său include evoluțiile politice, economice, strategice, de securitate etc. din regiune. În același timp, este complementară altor dezvoltări teoretice contemporane referitoare la probleme de actualitate globală (geopolitica Polului Sud, a echilibrului politic global, a raporturilor dintre principalele centre de putere etc.).

Putem menționa geopoliticieni cu remarcabile contribuții la studiul acestui domeniu, firească, circumscris țării fiecăruia: Mario Travassos, Everardo Backheuser, Golbery do Couto e Silva, Therezinha de Castro, Carlos Meira Mattos, Milton Santos (Brazilia), Pedro C. Sánchez Granados, Alberto Escalona Ramos (Mexic), Juan Guglielmelli, Segundo R. Storni, Jorge E. Atencio, Carlos A. Pereyra Mele (Argentina), Augusto Pinochet, Manuel Antonio Garretón, Oscar Buzeta Muñoz, Jorge Martínez Busch (Chile), Edgardo Mercado Jarrín (Perú), Bernardo Quagliotti de Bellis (Uruguay), Julio Londoño Londoño (Columbia), Alipio Valencia Vega (Bolivia) etc.

În sincronism cu evoluțiile globale, și în America Latină componenta ideologică se află în diminuare de importanță, chiar dacă unele componente naționaliste sunt încă de actualitate. Sunt însă prezente disputele geopolitice și strategice pentru controlul resurselor naturale. Este important de subliniat că resurse altădată ignorate (ca, de pildă, apa sau biodiversitatea), capătă în prezent noi valențe – și America Latină stă foarte bine la aceste două atuuri.

Trebuie adăugat încă un element și anume că gradul de autonomie al regiunii, al Americii Latine, este mai mare ca oricând în istorie. Acest lucru generează poziții uneori comune, alteori diferite, ale statelor din America Latină și Caraibe în organisme internaționale și în raporturile cu principalii poli de putere, funcție de propriile interese. Este, deci, necesar să se negocieze deciziile globale cu actorii latino-americani cunoscând resorturile acțiunilor și poziționările lor, motivațiile și interesele pe care le au etc.

Toate acestea conduc către necesitatea unei strategii pe termen lung față de America Latină Centrală și Caraibe, din partea tuturor actorilor decizionali care contează la scară globală, strategie în care geopolitica are un rol esențial. România, stat membru al NATO și al UE, nu poate ignora evoluțiile din America Latină și Caraibe. Mai mult, România, pe de o parte, trebuie să aibă propria strategie față de această regiune, iar pe de altă parte – privind, de ce nu, și prin prisma faptului că este o țară latină – , ar putea contribui la promovarea unei viziuni europene de apropiere, cooperare și îmbunătățire a relațiilor cu aceasta, în general, dar și cu fiecare țară în parte sau cu organisme subregionale existente.

La fel ca și în alte mari regiuni geografice, componenta militară a constituit și în America Latină și Caraibe un factor esențial al formării școlilor de geopolitică. De aceea, am tratat separat caracteristicile militare ale regiunii, din perspectiva efectului acestora asupra strategiilor generale de dezvoltare, mai ales că, în majoritatea statelor din America Latină și Caraibe, puterea politică a fost deținută fie integral de armată (dictaturi militare), fie de generali care au îmbrățișat cariera politică.

Obiectivul acestei lucrări este, în principal, acela de a face cunoscut cititorului român geopolitica Americii Latine și Caraibelor, o mai bună cunoaștere a sa în România. Deocamdată, strategiile de dezvoltare a României iau în considerare doar la modul general America Latină și Caraibe, ignorând mutații majore la scară globală – prezența a trei state latino-americane în forumul **G 20** (Brazilia, Mexic și Argentina), accentuarea ritmului de creștere a relațiilor Americii Latine și Caraibelor – Asia-Pacific, mai mult ca sigur axul economic cel mai dinamic al lumii contemporane, potențialul economic de care dispun America Latină și Caraibe (atât în ceea ce privește resursele proprii, cât și capacitatea de import) etc. În plus, n-ar trebui să fie neglijată componenta culturală latină, care ar fi normal să constituie o punte ce ar trebui exploatată și să favorizeze relațiile bilaterale, prin extensie, în toate domeniile.

O strategie coerentă a României față de America Latină și Caraibe este cu atât mai necesară, cu cât chiar și UE se află în căutarea unei poziționări cât mai corecte, evaluând, credem, încă neclar componente esențiale ale relațiilor bilaterale, fie ele instituționale sau nu: politici economice comparabile sau diferite de cele adoptate față de Asia?; aplicarea unor standarde democratice excesiv de ridicate sau de relativă toleranță?; selecție a unor state în detrimentul altora sau o politică unică etc. Dinamica relațiilor UE – America Latină și Caraibe este, de altfel, încă imprimată mai mult de raporturile bilaterale între state și mai puțin de instituțiile europene sau latino-americane, acestea din urmă oricum cu o redusă capacitate decizională. Situația este cu atât mai de neînțeles, cu cât America Latină și Caraibe au trecut de la condiția de actor cu rol secundar în primele teorii geopolitice globale, la una de factor important, obligatoriu în oricare din strategiile viitorului, într-o lume care suferă ea însăși mutații revoluționare.

În construcția acestei lucrări am încercat să facem o prezentare cât mai completă pentru cititorul român, luând în considerare cât mai mulți din factorii geopolitici importanți. De asemenea, am prezentat locul Americii

Latine și Caraibelor, pe de o parte, în geopolitica clasică, pe de alta, în cea actuală, precum și contribuțiile tuturor statelor regiunii sau ale unor grupuri de țări, așa cum reies acestea din lucrările la care am avut acces. Am optat pentru acordarea unor spații mai mari situației actuale a regiunii, dat fiind faptul că, astfel, pot fi întrezărite mai exact și evoluțiile viitoare, pe termen mediu sau chiar lung. În plus, schimbările pe care regiunea le-a suferit în ultima decadă (democratizare, avansul stângii în alegeri, sporirea rolului femeii în politică, tendințe de integrare sau de coagulare a unor forțe regionale mai consistente etc.) marchează repere majore în construcția unei strategii geopolitice viitoare adecvate.

Am considerat că principalii poli de putere latino-americani – Brazilia, Mexicul și Argentina – fie au deja o voce actuală puternică în unele organisme internaționale, fie perspectiva de a deveni purtătorii de cuvânt ai regiunii, eventual acționând împreună. Acest lucru nu înseamnă automat o poziție comună a tuturor statelor, ci, mai curând, mai multe voci, variante diferite care urmăresc uneori obiective comune sau complementare – ceea ce ar fi de dorit pentru America Latină și Caraibe –, altele diferite.

Pentru o cât mai bună înțelegere a regiunii, am prezentat toate formele de realizare a integrării regionale și arhitectura instituțională actuală, componentă geopolitică de referință. De asemenea, am prezentat pe larg și relațiile Americii Latine și Caraibelor cu SUA, Europa (evident Uniunea Europeană) și Asia, dar și, separat, cu Rusia, China și Japonia. Apreciem că, având o asemenea fundamentare, am putut identifica mai exact, mai aproape de realitate, interconexiunile regiunii cu actorii externi cei mai influenți la nivel global.

Trebuie să spunem și faptul că am evitat, pe cât ne-a fost posibil, ideologizarea geopoliticii Americii Latine și Caraibelor, chiar dacă aceasta a constituit o caracteristică definitorie în majoritatea lucrărilor clasice publicate în regiune. Așa se explică, de exemplu, de ce Augusto Pinochet sau Fidel Castro sunt tratați nu în sine, în calitatea lor de șefi de stat, ci doar din perspectiva rolului lor în legătură cu tema abordată în lucrare. Nu excludem însă eventualitatea ca, din multitudinea de materiale disponibile, să fi selectat unele care nu sunt în acord cu opinia cititorului. Pe bază de argumente, putem nuanța sau, eventual, modifica unele aprecieri făcute în lucrare.

Adresăm, desigur, mulțumirile noastre tuturor celor care au făcut posibilă apariția acestei lucrări, mai ales într-o vreme nefavorabilă cărții

tipărite, în primul rând domnului director Gigi Alecu – acesta nepunând deloc sub semnul întrebării necesitatea publicării unei asemenea cărți.

În continuare, am adresa grațitudinea noastră domnului Adrian Kanovici, care ne-a ajutat să ajungem la un manuscris în pragul publicării. Apoi tuturor membrilor corpului editorial al editurii METEOR PRESS care au contribuit la finalizarea acestei cărți. Toată grațitudinea noastră domnului Gigi Alecu, directorul general al editurii, care a venit cu căldură și profesionalism în întâmpinarea proiectului nostru.

În final, o spunem în deplină sinceritate, ne-ar bucura nespuse reacții a celor direct implicați în construirea de punți între România și America Latină și Caraibe: diplomați geopoliticieni, politicieni, oameni de cultură, investitori etc. Ar fi o dovadă a faptului că lucrarea și-a atins în bună măsură scopul, incitând la dezbateri menite să aprofundeze teme de interes, polemice sau nu, dar care să favorizeze o mai bună cunoaștere reciprocă, primul pas pentru stabilirea unor relații bazate pe încredere, cooperare și, de ce nu, prietenie.

CUPRINS

Prefață	5
Lista siglelor	11
Capitolul I. AMERICA LATINĂ –	
CARACTERIZARE GENERALĂ	13
1.1. CONCEPTUL DE AMERICA LATINĂ	13
1.2. POZIȚIA GEOGRAFICĂ ȘI ÎNTINDEREA	17
1.3. DENUMIREA	20
1.4. COMPONENTE GEOPOLITICE	26
1.5. REGIUNILE NATURALE	27
1.5.1. America de Sud	28
1.5.2. Caraibele	33
1.5.3. America Centrală	36
1.6. CONDIȚIILE NATURALE	43
1.6.1. Relieful	43
1.6.2. Clima	46
1.6.3. Hidrografia	48
<i>Rețeaua de cursuri de apă</i>	48
<i>Lacurile</i>	49
1.6.4. Vegetația	50
1.6.5. Fauna	51
1.6.6. Zonele ocrotite	52
1.7. POPULAȚIA, ORAȘELE, LIMBILE	53
1.7.1. Populația	53
1.7.2. Orașele	55
1.7.3. Limbile	56
1.8. ISTORIA	57
1.8.1. America precolumbiană	57
1.8.2. Descoperirea și cucerirea Americii Latine	59
1.8.3. Stăpânirea colonială	69
1.8.4. Constituirea statelor independente	74

1.8.5. Secolul al XIX-lea	85
1.8.6. Secolul XX	88
1.8.7. America Latină la începutul secolului XXI	92
1.9. ECONOMIA	100
1.9.1. Caracterizare generală	100
1.9.2. Resursele subsolului și industria minieră	100
1.9.3. Industria prelucrătoare	102
1.9.4. Agricultură	104
1.9.5. Transporturile	106
1.9.6. Turismul	107
Capitolul II. GEOPOLITICA LATINO-AMERICANĂ	109
2.1. CARACTERISTICI GEOPOLITICE ALE AMERICII LATINE ȘI CARAIBELOR (ALC)	109
2.1.1. Ideologiile cele mai influente în America Latină și Caraibe	112
<i>Stânga</i>	112
<i>Neoliberalismul</i>	114
2.1.2. Evoluții generale în America Latină și Caraibe	115
2.1.3. Mexicul și Brazilia – reperle strategice latino-americane; raporturile lor cu SUA	121
2.1.4. America Latină și Caraibe în geopolitica clasică	125
2.1.5. America Latină și Caraibe în geopolitica actuală	132
Capitolul III. FEMEILE ÎN POLITICA LATINO-AMERICANĂ	135
3.1. FEMEILE CARE AU AJUNS ÎN CELE MAI ÎNALTE DEMNIȚĂȚI ALE STATELOR LOR, ÎN AMERICA LATINĂ ȘI CARAIBE	137
3.2. FEMEILE CARE AU AJUNS PRIM-MINIȘTRI ÎN STATELE LOR, ÎN AMERICA LATINĂ ȘI CARAIBE	152
Capitolul IV. GÂNDIREA GEOPOLITICĂ ÎN AMERICA LATINĂ	155
4.1. BRAZILIA	159
4.1.1. Influența resurselor petroliere asupra locului geopolitic al Braziliei	175
4.2. MEXIC	176

4.3. ARGENTINA	190
4.4. CHILE	195
4.5. PERÚ	200
4.6. URUGUAY	202
4.7. COLUMBIA	204
4.8. BOLIVIA	207
4.9. ECUADOR	208
4.10. CUBA	208
4.11. VENEZUELA	210
4.12. AMERICA CENTRALĂ	211
4.12.1. Caraibele	212
4.13. PROBLEMATICA ANTARCTICII	213
4.14. LITIGIUL PRIVIND INSULELE MALVINE/FALKLAND	216
Capitolul V. INTEGRAREA LATINO-AMERICANĂ	223
5.1. PRIMELE FORME DE INTEGRARE	223
5.2. CARACTERISTICILE INTEGRĂRII LATINO-AMERICANE	228
5.3. EVOLUȚII MILITARE LATINO-AMERICANE	237
5.4. FORMELE DE ASOCIERE LATINO-AMERICANE	247
5.4.1. Asocierea subregională	247
<i>Alianța pentru Securitate și Prosperitate</i> <i>a Americii de Nord (ASPAN)</i>	248
<i>Comunitatea Caraibelor (CARICOM)</i>	250
<i>Alternativa Bolivariană pentru America Latină</i> <i>și Caraibe (ALBA)</i>	252
<i>Comunitatea Andină (CAN)</i>	253
<i>Alianța Pacificului (AP)</i>	254
<i>MERCOSUR</i>	255
<i>Uniunea Națiunilor Sud-Americane (UNASUR)</i>	259
5.4.2. Asociere regională	261
<i>Asociația Latino-Americană de Liber Schimb</i> <i>(ALALC)</i>	261
<i>Asociația Latino-Americană pentru Integrare</i> <i>(ALADI)</i>	261
<i>Grupul de la Rio</i>	262

<i>Summitul Americilor</i>	262
<i>Organizația Statelor Americane (OSA)</i>	263
<i>Comunitatea Statelor Latino-Americane și Caraibiene (CELAC)</i>	264
<i>Sistemul Economic Latino-American și al Caraibelor (SELA)</i>	267
5.4.3. <i>Relația Americii Latine și Caraibelor cu alte spații</i>	268
<i>America Latină și Caraibe – Statele Unite ale Americii</i>	268
<i>America Latină și Caraibe – Uniunea Europeană</i>	281
<i>Summitul Uniunea Europeană – America Latină și Caraibe (UE – ALC)</i>	282
<i>UE – Grupul de la Rio</i>	285
<i>UE – SICA</i>	285
<i>UE – MERCOSUR</i>	286
<i>UE – CAN</i>	288
<i>UE – CARICOM</i>	289
<i>America Latină și Caraibe – Asia</i>	290
<i>Forumul de Cooperare Economică Asia – Pacific (APEC)</i>	292
<i>Forumul de Cooperare America Latină – Asia de Est</i>	293
<i>America Latină și Caraibe – Japonia</i>	294
<i>America Latină și Caraibe – China</i>	299
<i>America Latină și Caraibe – Rusia</i>	309
<i>America Latină și Caraibe – România</i>	319
BIBLIOGRAFIE	324